

A full-length portrait of Prince Michael Obrenović, a Serbian ruler. He is depicted in a formal military uniform, featuring a bright red double-breasted jacket with gold buttons and a blue sash. Two large, ornate medals are pinned to his chest. He has a dark beard and mustache and is looking slightly to the left of the viewer. The background is a soft, hazy landscape. The portrait is set against a dark, textured wall with a classical column on the left.

„КНЕЗ МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ
– ВЛАДАР, ЛИЧНОСТ И ДЕЛО“

Научни скуп са међународним учешћем

19–21. април 2023.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

„КНЕЗ МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ
– ВЛАДАР, ЛИЧНОСТ И ДЕЛО“
Научни скуп са међународним учешћем
књига сажетака

Издавач

Универзитет у Београду – Правни факултет
Центар за издаваштво

За издавача

Проф. др Зоран Мирковић, декан

Уредник

Проф. др Вук Радовић

© Универзитета у Београду – Правни факултет, 2023.

Сва права задржана. Ниједан део ове књиге не може бити репродукован, преснимаван или преношен било којим средством – електронским, механичким, копирањем, снимањем, или на било који други начин без претходне сагласности аутора и издавача.

www.ius.bg.ac.rs

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

„КНЕЗ МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ
– ВЛАДАР, ЛИЧНОСТ И ДЕЛО“

Научни скуп са међународним учешћем
19–21. април 2023.

КЊИГА САЖЕТАКА

Уредник
Проф. др Зоран Мирковић

БЕОГРАД, 2023.

Слика на корици: кнез Михаило Обеновић, непознати аутор, 1862/3;
власништво Историјског музеја Србије

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР СКУПА:

- ▶ Проф. др Зоран С. Мирковић, декан Правног факултета Универзитета у Београду, председник организационог одбора
- ▶ Проф. емеритус Сима Аврамовић, Правни факултет Универзитета у Београду
- ▶ Проф. др Радош Љушић, Филозофски факултет Универзитета у Београду
- ▶ Др Љубодраг П. Ристић, виши научни сарадник, Балканолошки институт САНУ
- ▶ Проф. др Сузана Рајић, Филозофски факултет Универзитета у Београду
- ▶ Проф. др Данко Леовац, Филозофски факултет Универзитета у Београду
- ▶ Др Душица Бојић, музејски саветник, научни сарадник, директорка Историјског музеја Србије
- ▶ Доц. др Нина Кршљанин, Правни факултет Универзитета у Београду
- ▶ Сар. Ђорђе Степић, Правни факултет Универзитета у Београду, секретар организационог одбора

Др Анатолиј АНИКЕЈЕВ,

Институт за славистику Руске академије наука

Доц. др Људмила КУЗМИЧЕВА,

Московски државни универзитет „Ломоносов“

Историјски факултет

КНЕЗ МИХАИЛО СРПСКИ У РУСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ

Извештај испитује слику кнеза Михаила у руском новинарству и ликовној уметности. Посебна пажња посвећена је контактима кнеза Михаила са руским уметником и новинаром Михаилом Микешиним. Микешин је у Србију стигао 1868. године на позив кнеза Михаила да ради на споменику у знак сећања на Први српски устанак. Рад је прекинут смрћу кнеза Михаила. Влада Србије је Микешину наручила израду споменика кнезу Михаилу. Уметник је завршио овај пројекат, који био је изузетно занимљив, али је победио пројекат Енрика Пачија. Од свих српских владара из династије Обреновића, кнез Михаил је уживао највећи ауторитет и поштовање у Русији.

Проф. др Чедомир АНТИЋ,
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за историју

„ПРВИ МОДЕРНИ АТЕНТАТ У СРПСКОЈ ИСТОРИЈИ“ – ИСТОРИОГРАФИЈА О УБИСТВУ КНЕЗА МИХАИЛА

Током протеклих век и по историографија је посветила много пажње атентату на кнеза Михаила Обреновића. Разаматрани су различити аспекти овог политичког убиства, његови узроци, последице и позадине. Ретки су прегледи српске и стране историографије – њихових увида у изворе, као и савремених методолошких приступа, те идеолошких и културних утицаја на њихова тумачења – о овој теми. До данас је изостао целовит поглед на перцепцију овог догађаја од стране јавности, књижевности и других уметности.

Неухватљивом сабирању вектора утицаја, који су стварно или претпостављено водили атентаторе на кнеза Михаила, овом приликом били би додати и слојеви каснијих тумачења и мода новодошлих времена, услед чега би историографска слика овог догађаја била употпуњена.

Кључне речи: Атентат, кнез Михаило Обреновић, историографија, културна перцепција

Др Јована БЛАЖИЋ ПЕЈИЋ, научни сарадник
Историјски институт, Београд

ИВАН СЕРГЕЈЕВИЧ АКСАКОВ И СРБИЈА (1860–1868)

Руски словенофил Иван Сергејевич Аксаков (1823–1886) био је један од водећих ауторитета унутар Московског словенског добротворног комитета (1858–1878), друштвене организације, словенофилске оријентације, која је као последица „послекримске епохе” основана са циљем да пружајући различите врсте помоћи утиче на политички, црквени, културно-просветни и економски развој словенског становништва у Турској и Аустроугарској. Повезавши се са московским словенофилима, Иван Сергејевич Аксаков је рано показао интересовање за судбине балканских хришћана, да би по повратку са свог првог путовања по европских градовима активирао своје деловање у том правцу, учествујући у оснивању Московског словенског добротворног комитета и преузимању уређивања словенофилских гласила. Од времена повратка Обреновића на власт, а нарочито током друге владавине Михаила Обреновића, пажња московских словенофила, те и самог Аксакова, испрва фокусирана на бугарско становништво, биће преусмерена на Србију, која је у словенофилским очима виђена за балкански Пијемонт. Стога, на основу обимне архивске грађе српске и руске провенијенције, у раду ће бити представљено личност и дело Ивана Сергејевича Аксакова, те његово виђење владавине Михаила Обреновића и решавања српског националног питања.

Видан П. БОГДАНОВИЋ, МА, докторанд
Универзитет у Београду, Правни факултет

КНЕЗ МИХАИЛО У ДЕЛИМА СЛОБОДАНА ЈОВАНОВИЋА И ДУШАНА БАРАНИНА

Кнез Михаило Обреновић се у широј јавности сматра једним од најславнијих нововековних српских владара. Поштован је и помињан после династичке смене и увођења републиканског уређења. У овом раду сагледава се како се градила слика о кнезу Михаилу из пера правника – професора Слободана Јовановића и књижевника – историчара Душана Баранина. Њихова дела настала су у два различита временска оквира. Слободан Јовановић је био један од првих научника, који је синтетизовао своје истраживање о кнезу Михаилу, постављајући камен-темељац за будуће радове. Дело Душана Баранина, по образовању историчара, сврстава се у историјске романе. У широј јавности изузетно читано и цитирано, Бараниново дело је као и Јовановићево постало кључно, за формирање опште слике о кнезу Михаилу. Иако различити по свом приступу, у делима поменуте двојице дат је преглед Михаиловог живота и политичког деловања. Упоредијено је њихово гледиште на Михаилову унутрашњу и спољну политику, као и то у чему су се разликовали у својим делима.

Др Душица БОЈИЋ, музејски саветник, научни сарадник
Историјски музеј Србије, Београд

КНЕЗ МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ У ЗБИРКАМА ИСТОРИЈСКОГ МУЗЕЈА СРБИЈЕ

У Историјском музеју Србије налази се вредна заоставштина династије Обреновић. Набављана је у више наврата, преузимањем из Народног музеја или путем више аквизиција. Посебно вредан је последњи откуп из 2022. године, уметничка слика уље на платну Димитрија Аврамовића, „Млади кнез Михаило Обреновић“. Предмети који су припадали Михаилу Обреновићу и његовој венчаној супрузи Јулији рођеној Хуњади, потом Обреновић, налазе се у више збирки Историјског музеја Србије. Има их у Збирци реалија, Збирци униформи, Збирци печата, Збирци архивске грађе, Збирци плаката, Збирци фотографија, Збирка оружја и војне опреме, Ликовној збирци, Збирци разгледница и Збирци старе и ретке књиге. Кнез Михаилов живот је пресечен у 45 години живота, атентатом у Топчидеру. По убиству превезен је у Конак кнеза Милоша и његово тело било је изложено у трпезарији на првом спрату. У Историјском музеју Србије поред свих експоната чува се пиштољ са гардеробним предметима из времена извршења атентата.

Кључне речи: Кнез Михаило Обреновић, Кнегиња Јулија, заоставштина, музејска грађа.

Доц. др Филип БОЈИЋ,

Универзитет у Београду, Правни факултет

ДОПРИНОС КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА РАЗВОЈУ КУЛТУРЕ И СОЦИЈАЛОГ ЗАКОНОДАВСТВА КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ

Аутор у раду настоји да укаже на улогу кнеза Михаила Обреновића у развоју културе Кнежевине Србије, са посебним нагласком на одлуку о оснивању Народног позоришта, као и на различите иницијативе којима се стварају културни обриси новоосноване државе. У другом делу рада биће указано на значај прописа из социјалног законодавства, првенствено на значај Закона о установљењу инвалидског фонда за изнемогле и у служби осакаћене војнике из 1863, којим се регулишу права ратних војних инвалида. Цео концепт помоћи и заштите ратних војних инвалида био је урађен по угледу на француско право, које је још увек почивало на начелима из Наполеоновог законодавства где се као основни циљ постаља „свеобухватна заштита војника као највернијих чувара револуционарних тековина и императорове личне власти“. Посебан део рада посвећен је одредбама Закона рударског из 1866, у оквиру којег је први пут у склопу неког закона регулисано питање у вези са рударско-братинским касама. Коначно, аутор указује и на важност прописа којима се уређује положај чиновника, чија права и обавезе почињу да се регулишу током прве владавине кнеза Михаила, када је 1842. године, под утицајем уставобранитеља донета Уредба о чиновницима. Иако у овој уредби није регулисано питање старосних и породичних пензија чиновника, наведени пропис представљао је основ за даљи развој чиновничког законодавства, па се и наведено може узети као посредан допринос кнеза Михаила развоју домаћег социјалног законодавства.

Маг. Данило БРАЈОВИЋ,
*Бечки Универзитет, Правни Факултет,
Институт за правну и уставну историју*

ПОМЕНИ И ПЕРЦЕПЦИЈА КНЕЗА МИХАИЛА У АУСТРИЈСКОЈ НАУЦИ 20. И 21. ВЕКА

Кнез Михаило Обреновић једна је од кључних личности српске нововековне историје. Његов живот и дело имали су одјека далеко изван граница његове државе, а посебно у суседним земљама са којима је Србија имала динамичне односе. Кнеза за Аустрију веже низ фактора, од заинтересованости Бечког двора за дешавања у суседној младој кнежевини, до његовог боравка у Бечу у периоду између владавина. Ови чиниоци морали би као резултат имати појаву лика и дела кнеза Михаила у разноврсној научној публицистици аустријске научне сцене.

Излагање ће се односити на дела публикована у 20. и 21. веку у Аустрији која помињу кнеза Михаила. У фокусу ће бити учесталост и квалитет ових помињања, са посебним освртом на информисаност аутора и објективност тврдњи. Примарно ће у обзир бити узете публикације правне и историјске садржине. Излагање између осталог тежи да створи преглед релевантне секундарне литературе у Аустрији.

Проф. др Горан ВАСИН

*Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет,
Одсек историја*

КНЕЗ МИХАИЛО И ПРЕЧАНСКА ПОЛИТИКА

Током своје друге владавине, кнез Михаило је започео велики број политичких процеса и водио врло активну спољну политику. Поред идеја и планова о рату са Османском царвином, односно решавањем дела Источног питања, пажња политике српског кнеза била је усмерена и према Србима који су живели у Монархији. Овај важни аспект српске политике вишеслојан је и обухвата однос према мађарским елитама, Бечком двору и српским либералима у Монархији. У турбулентним и тешким годинама решавања српског питања, везе на релацији Београд – Нови Сад, либерална и конзервативна политика, доживљавају успоне и падове, али је константа била иста – жеља за националним ослобођењем и као спиритус мовенс политике Срба са обе стране Дунава и Саве

Кључне речи: Кнез Михаило, Кнежевина Србија, Пречани, Светозар Милетић, Омладина, Застава

Дејан М. ВУКЕЛИЋ, истраживач сарадник

Математички институт САНУ

докторанг, Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за историју уметности

ОСЛИКОВЉЕНЕ ПРЕТЕНЗИЈЕ: СУБВЕРЗИВНИ ЖЕТОНИ Ј. П. БЕШЛИНА СА ЛИКОМ КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА ИЗ 1867. ГОДИНЕ

Тајним војно-политичким уговором између Србије и Црне Горе од 23. септембра (5. октобра) 1866. године било је предвиђено да се, у случају уједињења српског народа, за владара будуће заједничке државе изгласа кнез Михаило Обреновић, а да се књазу Николи I Петровићу Његошу заузврат осигурају значајне привилегије, укључујући и преимућство у наслеђивању престола уколико иза србијанског кнеза не би остао легитимни мушки потомак. Ни непуну годину по потписивању, овај акт су на тест ставиле аспирације књаза Николе за што самосталнијим приступом спрам великих сила, упркос противљењу Србије и Русије. Ситуација је кулминирала крајем јуна 1867. године када је, на наговор француског конзула у Скадру, књаз одлучио да присуствује светској изложби у Паризу и ту прилику искористи да се састане са турским султаном. Пољуљани србијанско-црногорски односи и својеврсна „игра престола” на релацији Цетиње – Београд рефлектовали су се и на пољу пропагандне активности и визуелних симбола. Један од илустративних, мање познатих примера јесу тзв. жетони (спомен-медаље) од коване бронзе у издању Јована Петрова Бешлина, који се у раду третирају као визуелни пандан прогласу тзв. „Србског народног друштва”. У субверзивним лецима, растураним јула 1867. године у Боки Которској, црногорски народ се позивао да збаци Петровиће Његоше и призна Михаила Обреновића за владајућег кнеза, а као повод послужила је и незавидна околност да се одсуство књаза Николе и његове породице поклопило са епидемијом колере у Црној Гори. Идејно решење жетона, који није обележен уобичајеном Бешлиновом сигнатуром („Ј. П. Б.”), било је прилагођено тежњама изнетим у прокламацији: на предњој страни приказан је леви профил кнеза Михаила, а на полеђини грб Књажевине Црне Горе.

Кључне речи: Кнез Михаило Обреновић, књаз Никола I Петровић Његош, проглас Српског народног друштва, Јован Петров Бешлин, епидемија колере у Црној Гори 1867, визуелна култура, субверзија

Проф. др Владан ГАВРИЛОВИЋ

*Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет,
Одсек историја*

КНЕЗ МИХАИЛО И СРБИЈА У ЛИСТУ СРБСКИ ДНЕВНИК (1860–1864)

„Србски Дневник“ је као једна од новина новосадских Срба, у овом периоду, био опозиционо оријентисан лист, противан свакој сарадњи српског народа у Хабзбуршкој монархији са Бечом. „Србски Дневник“ се исто тако опходио и према политици Кнежевине Србије, како унутрашњој, тако и спољној. Новине су, наиме, сматрале да је Србија предодређена да стане на чело национално-ослободилачке акције васколиког српског народа. Зато се у новинама налази много вести о Србији и политичком деловању кнеза Михаила Обреновића. Како је забележио један од њених сарадника, будући покретач Уједињене омладине српске, Владимир Јовановић, „Дневник је бдео над Србијом као над зеницом Србства“. Као што је био опозициони у Монархији залажући се за федерализам, тако је, уједно, критиковао „кнежеву апсолутну власт“, те сматрао да кнез Михаило „ломи врат уставу у Србији“. Вести о Србији су небројене, супротне ставу владе Кнежевине, те стога сматрамо да могу бити изузетно вредне за нашу историјску науку. Можемо поменути да је један од уредника „Дневника“ био и Светозар Милетић, а главни уредник Јован Ђорђевић, оснивач Српског народног позоришта у Новом Саду и Народног позоришта у Београду, књижевник и правник, министар просвете у једној од влада Краљевине Србије.

Проф. др Харис ДАЈЧ

Др Маја ВАСИЉЕВИЋ, научни сарадник

*Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за историју*

ПОЛОЖАЈ ЈЕВРЕЈА ТРГОВАЦА ЗА ВРЕМЕ ДРУГЕ ВЛАДАВИНЕ МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА

Рад је фокусиран на позицију Јевреја у Кнежевини/Краљевини Србији током владавине Обреновића. Аутори стављају посебан фокус у овом раду на период друге владавине Михаила Обреновића (1860–1868), те анализу промена које су се догодиле у статусу јеврејске мањине на примеру јеврејских трговаца у Београду као најзначајнијих представника ове мањине. Наиме, аутори посебно прате процес промена које су се догодиле након Светоандрејске скупштине и рестаурације династије Обреновић. Насупрот епохи коју су обележили Уставобранитељи који су јеврејским трговцима и занатлијама значајно погоршали услове за рад, биће праћен супротан процес њихове еманципације. С тим у вези, блискост кнеза Милоша и трговца Хајима Давида, који је заједно са делом јеврејске трговачке класе перцепиран као лојалан династији Обреновић, утицала је на додатно погоршање њиховог положаја до 1859. године. У овом раду се, пак, прати еманципација Јевреја у доба друге владавине Михаила Обреновића, те снажни економски интереси којима су се српске власти руководиле у односу према Јеврејима у овом периоду. Аутори заснивају рад на основу архивске грађе из Историјског архива Београда и Државног архива Србије, као и низа публикованих истраживања којима ће додатно осветлити нове пословне околности за обављање трговачких делатности за београдске Јевреје у првим годинама друге Михаилове владавине. Имајући у виду да се овој теми до сада није бавио значајан број аутора, у овом раду ће се паралелно пратити и правни и социјално-економски статус Јевреја, с интенцијом да се кроз разумевање групе трговаца као најзначајнијих допринесе и разумевању општег статуса ове заједнице у деветнаестовековној Србији.

Кључне речи: Јевреји, Кнежевина Србија, кнез Михаило Обреновић, кнез Милош, Светоандрејска скупштина, трговци

Dr Nurbanu DURAN

istoričar, Istanbul

KRAJ OSMANSKE VLADAVINE U SRBIJI I FERIK ALI RIZA PAŠA, POSLEDNJI MUHAFIZ BEOGRADA (1864–1867)

Od početka druge vladavine kneza Mihaila Obrenovića (1860–1868) odnosi između Kneževine Srbije i Osmanskog carstva su bili zaoštreni, naročito nakon incidenta na Čukur česmi i bombardovanja Beograda 1862. godine. Na osnovu odluke konferencije velikih sila u Kanlidži (1862) iz Srbije je iseljeno muslimansko civilno stanovništvo, dok su godinu dana kasnije porušene tvrđave Užice i Soko. Pitanje naknade štete iseljenim muslimanima bilo je aktuelno sve do 1865, kada je konačno rešeno. Sledeće godine otvoreno je takozvano gradsko pitanje, koje je okončano u proleće 1867, kada su sultanovim fermanom preostale četiri turske tvrđave u srpskoj kneževini – Beograd, Šabac, Smederevo i Kladovo, predate „na čuvanje“ knezu Mihailu. Turske posade su napustile utvrđenja na kojim je kao simbol sultanove vlasti ostala, pored srpske, da se vijori i osmanska zastava. Beograd je tada napustio i ferik Ali Riza paša, poslednji beogradski muhafiz. U ovom radu pažnja će biti posvećena odnosu srpskog kneza i Ali Riza paše u periodu od njegovog postavljenja za komandanta beogradske tvrđave, 1864, do njegovog odlaska iz Srbije 1867. godine. Ukazaće se i na stav koji je Porta imala prema Srbiji u navedenom periodu. Rad će biti napisan na osnovu neobjavljene arhivske građe osmanskog porekla, to jest na osnovu izveštaja koje je muhafiz Beograda slao u Carigrad, kao i instrukcija koje je dobijao od Porte.

Проф. др Далибор ЂУКИЋ,
Универзитет у Београду, Правни факултет

ВЕРСКО ЗАКОНОДАВСТВО КНЕЗА МИХАИЛА

Свеобухватна реформа државне управе спроведена за време кнеза Михаила Обреновића захватила је и домен државно-црквених односа. Најпре је Устројенијем централне државне управе из 1862. године уведено Министарство просвете и црквених дела надлежно за пружање подршке и вршење надзора над признатим вероисповестима. Тим актом успостављен је систем државно-црквених односа који је, уз одређене краће прекиде и мање измене, остао на снази све до краја Првог светског рата. Реч је о најдуговечнијем систему односа државе и верских организација у српској нововековној историји. Исте године донет је Закон о црквеним властима православне вере, којим су регулисани унутрашња организација и устројство Српске цркве. У поређењу са раније важећим Устројенијем духовних власти књажевства Сербскога из 1847. године, овај Закон сузио је унутрашњу црквену аутономију и учврстио систем државног надзора над православном црквом. У раду ће бити истакнута међусобна повезаност два поменута прописа и из тог разлога ће они бити сагледавани и анализирани као две основе на којима се базирао тада уведени модел односа државе и цркве у Кнежевини Србији. Основна хипотеза рада је да су наведени прописи, уз све њихове мане, допринели модернизацији државно-црквених односа у Кнежевини Србији, као и да обим државне контроле над верским организацијама није превазилазио тада већ устаљену праксу у другим европским државама.

Проф. др Ценка ИВАНОВА

Универзитет „Свети Кирил и Методиј“

Филолошки факултет

Велико Трново, Бугарска

СРПСКО-БУГАРСКЕ КУЛТУРНЕ И НАУЧНЕ ВЕЗЕ ЗА ВРЕМЕ КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА

У историји Срба и Бугара наилазимо на специјалне странице које бележе разноликост међусуседских односа. У 19. веку јача узајамност коју представници двају народа међусобно испољавају у контексту хришћанске солидарности и јединства јужног словенства из претходних векова. За време владавине кнеза Михаила Обреновића и у зависности од актуелних друштвених и политичких услова настављају се традиције из доба Милоша Обреновића. За потребе народне просвете и у сврху ширења школске мреже, српска кнежевина помаже младе Бугаре да се школују у Београду или у неким другим европским центрима. Кроз високо богословско и хуманистичко образовање, уз посредништво бугарских интелектуалаца – емиграната у Кнежевини Србији, шири се позитивна представа будуће, младе јужнословенске државе у ривалству са руским утицајем који код бугарске интелигенције преузима предност у другој половини 19. века. Посебно место се заузимају научни радови у Гласнику Друштва српске словесности /Српског ученог друштва и штампање бугарске периодике у Београду средином 60-тих година 19. века. Са гледишта савременог преноса знања о прошлим временима потребно је обратити пажњу на периоде када су почеле активне српско-бугарске научне и културне везе, на њихов континуитет у 19. веку и на интерпретацију од стране аутора 20. века.

Проф. др Милош ЈАГОДИЋ

*Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за историју*

БРОЈ ЧИНОВНИКА У СРБИЈИ 1853–1877.

Чиновништво као друштвена група у Србији третирано је на различите начине у српској историографији, али не постоји рад који се бави бројем чиновника. Због тога смо се определили да у предложеном чланку предочимо број чиновника у Кнежевини Србији од 1853. до 1877. на основу службених података објављиваних сваке године у Шематизмима Кнежевине Србије. Прва гранична година опредељена је првим Шематизмом, који садржи податке за 1853, а објављен је 1854. Пошто је територијално проширење Србије 1878. условило увећање броја чиновника, определили смо се да 1877. буде друга гранична година рада, ради упоредивости података. Друга владавина кнеза Михаила Обреновића налази се у средини обрађеног периода, тако да ће се видети промене, ако их је било, у броју чиновника пре и после ње. Број чиновника биће анализиран по ресорима јавних служби у којима су радили, а за 1854, 1866. и 1874. и у односу на број становника Србије, будући да се радило о пописним годинама. Под појмом „чиновници“ у раду ће се подразумевати и учитељи основних школа и свештеници мирског и монашког реда. Резултати истраживања биће табеларно приказани.

Denis KNEŽEVIĆ, MA, doktorand,
Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet

KNEZ MIHAILO I NJEGOVO ZALAGANJE ZA FORMIRANJE BALKANSKOG SAVEZA

Rad najpre objašnjava vezu između ideala prosvetćenosti koji izdavaju kneza Mihaila, ne samo od svih ostalih vladara dinastije Obrenović, nego i od većine vladara ondašnje Evrope i ideje formiranja Balkanskog saveza, kao i Kavurov uticaj na kneza Mihaila. Zatim se detaljnije objašnjava proces donošenja organskih zakona na Preobraženskoj skupštini 1861. godine, koji će zajedno sa objedinjavanjem liberala i konzervativaca u Savetu stvoriti podlogu za ostavarivanje spoljnopolitičke koncepcije kneza Mihaila Obrenovića. Potom se razmatra Mihailov odnos kritičkog prihvatanja ideja koje je u svom Načertaniju izneo Ilija Garašanin, kao i njegov čvrst odnos prema iseljavanju Turaka iz srpskih varoši. Posle ovog dela sledi zaplet u kome se analizira sporazum kneza Mihaila i crnogorskog kneza Nikole Petrovića-Njegoša, koji predviđa zajedničku borbu od ujedinjena Srbije i Crne Gore. Knez Mihailo je bio i jedini vladar iz dinastije Obrenović, koji je otvoreno stao na stranu protivnika bečkog dvora sklopivši savez za Đulom Andrašijem, kao i dogovorivši zajedničku aktivnost na planu oslobođenja hrišćana u Bosni i Hercegovini sa hrvatskim političarem iz redova Hrvatske narodne stranke, Josifom Jurajem Štrosmajerom. Kada će se pod uticajem Kritskog ustanka 1867. godine ponovo pokrenuti pitanje prisustva Turaka u srpskim varošima, knez Mihailo će uz pomoć velikih evropskih sila naterati Osmanlije da jednom zauvek napuste Srbiju. Ovaj događaj ojačaće međunarodnu poziciju Srbije i omogućiti savez najpre sa Bugarskom, ali i utreti put ka odustajanju ka kompromisu i savezu sa jedinom nezavisnom državom na Balkanu, Grčkom. Poslednja članica Balkanskog saveza postaće Rumunija, 1868. godine.

Проф. др Љубомирка КРКЉУШ,
Универзитет у Новом Саду, Правни факултет

КОНСТАНТИН БОГДАНОВИЋ И ОБРЕНОВИЋИ

Константин Богдановић (Рума, 1811–Нови Сад, 1854) био је угледни правник, књижевни критичар, један од првих изабраних чланова Друштва српске словесности, активни учесник у Српском народном покрету 1848–1849, сарадник патријарха Рајачића и члан српске депутације која је требало у Бечу да издејствује признање Српске Војводине.

Богдановић је био уверени следбеник и одани поштовалац и сарадник династије Обреновића. После Милошеве абдикације, прешао је Богдановић на кнежев предлог у Србију, да би био уз младог кнеза Михаила. Милош му је поверио бригу о младом кнезу и тражио његову помоћ у улози неке врсте ментора и саветника. Србију је напустио заједно с Михаилом 1842. Од тада је, непрестано, на разним пољима радио у интересу Обреновића. Кнезу Милошу приписивао је врло важну улогу у настанку и изградњи српске државе. Према кнезу Михаилу гајио је искрене симпатије и полагао у њега велике наде, подржавао га и помагао му, и саветима и разним услугама.

Богдановић је био оптужен за једног од организатора оружане побуне против владе кнеза Александра Карађорђевића и уставобранитеља, а у корист кнеза Михаила, Катанске буне, 1844. После тога је боравио је, по жељи кнеза Михаила, у иностранству, са циљем да прошири своје знање, да путем штампе и контаката које би успоставио покуша да придобије француско јавно мњење за Обреновиће и њихове политичке циљеве. Написао је књигу *Пасџир краљ*, посвећену Милошевој владавини и његовој улози у процесу ослобођења и изградње српске државе. У својој знаменитој студији *Историја српској устави* критиковао је тзв. Турски устав, из 1838. године, којим је ограничена кнежева власт у корист Државног савета.

Доц. др Нина КРШЉАНИН

Доц. др Ивана МАРКОВИЋ

Универзитет у Београду, Правни факултет

ПРВЕ ИЗМЕНЕ КАЗНИТЕЉНОГ ЗАКОНИКА ЗА КЊАЖЕСТВО СРБИЈУ У СВЕТЛУ ВЛАДАВИНЕ КНЕЗА МИХАИЛА

Казнитељни (Криминални) законик Књажества (Кнежевине) Србије (КЗ) из 1860. године добио је своје прве измене и допуне већ наредне, 1861. године, на почетку друге владавине кнеза Михаила, што је неубичајено брзо, посебно за материју кривичног права. У раду ће ове измене бити анализирани са два аспекта. Прво, спровешћемо правну анализу најважнијих измењених одредби, упоредићемо их са претходном верзијом кодификације и даћемо оцену значаја ових измена за тадашње српско кривично право. Друго, с обзиром на то да је КЗ донет непосредно пре ступања на престо кнеза Михаила после смрти његовог оца кнеза Милоша, да су радови на КЗ започети још 1855. године, за време владавине Карађорђевића, те да је убрзо по свом доношењу већ новелиран, неизоставно се мора узети у обзир и историјски контекст тог периода, тако да ћемо приказати и поступак доношења ових првих измена и допуна на основу расположиве архивске и мемоарске грађе, с акцентом на учешћу и утицају самог кнеза Михаила.

Доц. др Људмила КУЗМИЧЕВА,
*Московски државни универзитет „Ломоносов“
Историјски факултет*

ВЕЛИМИР ТЕОДОРОВИЋ, СИН КНЕЗА МИХАИЛА, У АНАЛИЗИ И ПЛАНОВИМА РУСКОГ МИНИСТАРСТВА ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА

На основу архивске грађе руског Министарства спољних послова анализирају се планови о могућој употреби Велимира Теодоровића као алтернативног престолонаследника Србије за смену кнеза Милана Обреновића.

Проф. др Маша КУЛАУЗОВ

Универзитет у Новом Саду, Правни факултет

КНЕЗ МИХАИЛО И КРИВИЧНО ЗАКОНОДАВСТВО ЊЕГОВЕ ДРУГЕ ВЛАДАВИНЕ У ЗАПИСИМА САВРЕМЕНИКА

Током друге владавине кнеза Михаила Обреновића (1860–1868) одвијала се жива и интензивна законодавна делатност на пољу кривичног права. Кнез је врло брзо почео да ради на испуњењу обећања датог у прокламацији приликом ступања на власт 14. септембра 1860. године да ће, увиђајући мањкавости и непотпуност нашег законодавства, настојати да се оно усаврши и допуни. Тако је већ 17. јуна 1861. Криминални (казнителни) законик значајно новелиран с обзиром на то да је измењено и допуњено чак 122 члана кодекса. Године 1865. донет је Законик о поступку судском у кривичним делима чиме је кодификована и материја кривичног процесног права. Поред великих кодификација кривичног материјалног и формалног права, усвојен је и низ појединачних кривичноправних прописа међу којима се по значају издвајају Закон о преким судовима за хајдуке (1863), Војни казнителни закон (1864) и, свакако, Закон о давању судија под суд (1864).

Најближи кнежеви сарадници, у ред којих су улазили најистакнутији државници и политичари Србије оног времена су нам у својим белешкама, успоменама, мемоарима, аутобиографијама оставили драгоцену сведочанство о личном утицају енергичног, младог владооца на законодавни рад и казнену политику његовог режима. Врло заинтересован за државничке послове, вредан и марљив, кнез Михаило се живо занимао за кривично законодавство његове друге владавине и, према казивањима савременика, уколико не би увек непосредно учествовао у уобличавању законских норми, сваки законски пројекат би са својим министрима пажљиво проучио и дао макар опште смернице и упутства у ком правцу даље треба да се одвија законодавни рад. Свакако да је кнежева улога у доношењу Закона о давању судија под суд и формулисању његових одредби била пресудна. Мемоарска грађа, друштвена и политичка хроника Србије 60-их година XIX века, то несумњиво потврђује.

Проф. др Данко ЛЕОВАЦ,
*Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за историју*

КНЕЗ МИХАИЛО – КОНЗЕРВАТИВАЦ ИЛИ ЛИБЕРАЛ?

Питање конзервативних и либералних идеја у 19. веку и њихових главних идеолошких основа и носилаца је доста сложено, посебно ако имамо у виду простор Балканског полуострва. Ту је често веома тешко разграничити конзервативне и либералне ставове појединца. У раду ћемо покушати да одговоримо на питања: да ли је кнез Михаило Обреновић био конзервативац или либерал, шта је утицало на његове идеолошке погледе, како је кнез посматрао државу и друштво и њихов развој? Идеолошко сазревање кнеза Михаила било је доста специфично, посебно ако имамо у виду његово детињство и школовање, период прве владавине, а посебно путовања по бројним европским земљама. Захваљујући обиласку готово целе Европе, кнез је био упознат са свим тадашњим идејама и идеологијама, различитим државним и друштвеним системима. Од посебне је важности и питање да ли је кнез Михаило мењао своје ставове, зашто и шта је на то утицало? Рад ће највећим делом бити написан на основу кнежеве преписке, објављених и необјављених извора.

Проф. др Радош ЉУШИЋ,
*Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за историју*

БОГАТСТВО КНЕЗА МИХАИЛА

Биће сажето приказано све што је кнез Михаило наследио од свог богатог оца, можда у то време једног од најбогатијих људи на Балкану. Покушаћу да обрадим колико је новца и материјалних средстава потрошио за себе и своју супругу Јулију, колико је новца и средстава уложио подмирујући државне потребе и, треће, колико је новца и средстава подарио питомцима и културним радницима (тј. какав је био као мецена). Наравно, да ће у ради бити речи и о томе колики је, ако је, и сам стекао иметак. На послетку приказаћу колико је од наслеђене и стечене имовине оставио потомцима: кнезу Милану и осталим наследницима.

ПУТОВАЊЕ У СРБИЈИ У ДОБА ДРУГЕ ВЛАДАВИНЕ КНЕЗА МИХАИЛА

Овај рад настаје као део ширег истраживања о историји путовања у Србији у XIX веку. Путовање представља једну од најстаријих активности човечанства која се може пратити до митских давнина. Ипак, њега су миленијумима уназад одликовали истоветни обрасци, како у погледу начина на који се путовало и раздаљина које су се могле прећи, тако и у погледу самих путничких мотива људи. Велике материјалне и политичке промене на размеђу XVIII и XIX века – од Индустријске револуције, преко политичких револуција и превирања, измениле су овај појам до непрепознавања. Може се чак рећи да су проналасци попут железнице и пароброда означили почетак револуције у путовању. Овоме су допринеле и крупне друштвене и политичке промене којима је укинут феудализам у Европи. Вековима старе препреке промету робе и људи у виду локалних феудалних царина и граница коначно су нестале. Осим тога, једно од врхунских постигнућа политичких револуција, од Француске до Србије, била је и правна слобода кретања.

Може се рећи да радило о једном вишедимензионалном процесу који је имао европски карактер. Ипак, он је постепено и полако стигао и до Кнежевине Србије. Основна питања овог рада била би – Како су се под утицајем европских промена, обрасци путовања почели мењати у Србији? – Каква је била улога кнеза Михаила у овим токовима? Говоре ли у прилог његовог значаја за овај процес чињенице да су се управо у доба његове владавине појавили први озбиљнији планови о изградњи железнице у Србији, као и први српски пароброд на Дунаву? Овоме се могу додати и напори на унапређењу друмског саобраћаја, нпр. *Уредба о механама* која је донета 1861. године. На крају, и сам кнез је био велики путник. Путовао је често из државничких разлога, али и из задовољства. Самим тим, путовање је представљало важну чињеницу у његовом животу, али и у његовој владавини.

Александар МАРУШИЋ, виши кустос

Музеј рудничко-џаковској краја, Горњи Милановац

КНЕЗ МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ – ВЛАДАР КОЈИ ЈЕ ЗАДУЖИО РУДНИЧКО-ТАКОВСКИ КРАЈ

На основу архивске грађе, литературе и чланака из штампе, у излагању се описује и анализира однос кнеза Михаила и рудничко-таковског краја, њихов међусобни утицај и прожимања. Уз обиље података апострофира се подизање и освећење цркве Свете Тројице у Горњем Милановцу, задужбине Милоша и Михаила Обреновића, чија је градња је трајала 1860–1862, односно кнежевим посетама овим просторима. Прва 1841. Брусници и Горњој Црнући, и другој 1861, када је добио на дар устаничку заставу Лазара Мутапа.

Највише пажње је посвећено трећој посети августа месеца 1865. Дошавши преко Рудника, где му је показана плоча Септимија Севера, кнез је обишао своју задужбину у Горњем Милановцу, а затим се упутио у Таково, где је обележио педесет година од избијања устанка. Приметивши да се старом грму приближава крај, одлучио је да „освешта“ млађи и прогласи га наследником постојећег. Покољењу је оставио у аманет да, докле год је српске државе у овом месту постоји и листа храст као симбол националног постојања. Откупио је земљиште од власника, претворио га у јавно добро и донео одлуку да се прве званичне екскурзије организују у Такову. У спомен на овај племенити гест месно становништво је читав простор назвао „Кнежеве ливаде“.

Други део излагања тиче се перцепције кнеза Михаила у очима овдашње јавности од момента његове смрти па до данас. Дају се одговори на питања да ли је испуњен аманет везан за Таковски грм и на који се начин чува успомена на њега.

Проф. др Игор МИЛИНКОВИЋ,
Универзитет у Бањој Луци, Правни факултет

О ДОНОШЕЊУ ЗАКОНА О ДАВАЊУ СУДИЈА ПОД СУД (1864) И ЊЕГОВИМ ПОСЉЕДИЦАМА: ДЕСТРУКЦИЈА СУДИЈСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ И ИМУНИТЕТА

Постојање судијског имунитета сматра се нужним елементом независности судства и једним од релевантних предуслова владавине права. Ако судија може бити позван на одговорност због мишљења изреченог приликом доношења пресуде, или тумачења правних норми које је у њој понудио, од њега се не може очекивати да независно и непристрасно одлучује. Наведени принцип судијске етике успостављен је након дуге борбе прогресивних друштвених снага против самовоље владара. Резултат ове борбе било је и укидање *ad hoc* трибунала, док се забрана ретроактивног дејства закона сматра једном од суштинских претпоставки владавине права. Нажалост, цијели овај каталог предуслова судске независности и владавине права укинут је током афере познате као „пропаст Великог суда“, када аутократски режим кнеза Михаила достиже врхунац (Јовановић).

Одлука Великог суда да ослободи учеснике тзв. Мајсторовићеве завјере имала је озбиљне посљедице по судије овог суда, али и крхку судску независност у тадашњој Србији. Судије Великог суда, међу којима су били и неки од најистакнутијих правника тога времена, попут Јована Филиповића и Јеврема Грујића, осуђени су на затворске казне и лишени грађанске части. Судијама је судио судски орган установљен Законом о давању судија под суд (1864), који се у литератури описује као „скандалозан” (Симић) или „опак” (Продановић). У раду ће се, након кратке анализе значаја судијског имунитета и генезе наведеног института, испитати контроверзе које су пратиле доношење и примјену Закона о давању судија под суд. У раду ће се анализи подвргнути посљедице примјене поменутог закона, како на актере ове мрачне епизоде у историји судске независности у Србији, тако и на политичку климу тог периода.

Кључне ријечи: Кнежевина Србија, судска независност, судијски имунитет, Велики суд, Михаило Обреновић

Проф. др Зоран С. МИРКОВИЋ,
Универзитет у Београду, Правни факултет

ЗАКОН ЈЕ НАЈВИША ВОЉА У СРБИЈИ

У прокламацији поводом ступања на престо кнеза Михаила Обреновића знаменита мисао је била „да је закон највиша воља у Србији, којој се сваки покоравати мора“.

Текст се бави законодавним радом кнеза Михаила. Поред такозваних закона уставног карактера, у његово време донети су бројни закони: о кривичном и грађанском судском поступку, судовима, адвокатима, Великој школи и други. Тим су постављени темељи правне државе. И поред мана који су ти закони имали, они су били дуговечни.

У тексту се помиње и такозвана пропаст Великог суда која је веома угрозила и довела у питање принцип законитости у то време.

Марија ПАНТИЋ, МА, докторанд,

Универзитет у Београду, Факултет музичке уметности

НОВИНЕ СРБСКЕ КАО ИЗВОР ЗА ПРАЋЕЊЕ ДЕЛАТНОСТИ ПРВОГ СРПСКОГ ОРКЕСТРА: ТРАНСФОРМАЦИЈА ИСТРАЖИВАЊА У „ПОЉУ СИРОМАШНОМ ПОДАЦИМА“

У раду се разматра садржај и значај извештаја о делатности првог српског оркестра, *Књажеско-србске банде*, објављиваних током прве владавине кнеза Милоша и прве владавине кнеза Михаила Обреновића у *Новинама србским*, првим новинама кнежевине Србије. Истраживање је изведено примарно коришћењем дигиталног формата *Новина србских*, и илуструје путеве трансформације поља историјске музикологије, као парадигматичног „поља сиромашног подацима,“ у дигиталном добу, и нове могућности које доноси дигитална медијација у руковању културним објектима, путем које се историјска музикологија постепено преобликује у правцу „поља богатог подацима.“

Др Јелена ПАУНОВИЋ, научни сарадник
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за историју

ФИЛИП ХРИСТИЋ И КНЕЗ МИХАИЛО

Филип Христић (1819–1905) је био једна од најпознатијих личности на политичкој и дипломатској сцени Србије 19. века. Утицао је развој законодавства, дипломатије, просвете, културе и финансија. Циљ рада је да прикаже однос Филипа Христића према кнезу Михаилу и осветли најважније периоде њихове сарадње. Од посебне је важности њихова сарадња у времену када је Христић био председник владе (1860–1861), те чувена дипломатска мисија Филипа Христића и кнегиње Јулије у Лондону (1863). Важан сегмент нашег рада биће посвећен ставовима и мишљењу Филипа Христића о кнезу Михаилу, његовој личности, политици, деловању.

Кључне речи: Филип Христић, кнез Михаило Обреновић, унутрашња политика, спољна политика, влада, дипломатска мисија.

Др Мирослав М. ПОПОВИЋ, научни сарадник

Универзитет у Београду, Филозофски факултет,

Одељење за историју

АНКА ОБРЕНОВИЋ КОНСТАНТИНОВИЋ: АТИПИЧНА ДРУШТВЕНА УЛОГА ЖЕНЕ ИЗ ВЛАДАРСКЕ ПОРОДИЦЕ У ВРЕМЕ КНЕЖЕВА МИЛОША И МИХАИЛА

Када сагледамо ствари са теоријског аспекта, још историчари школе *Анала* поделили су друштвени живот 19. века на сферу приватног и јавног, у којем је, према традиционалном моделу, мушкарац имао доминацију у јавности, а жена истакнуту улогу у приватном животу. Такође, схватања патријархалног друштва су подразумевала, према уобичајеном моделу, доминацију мушкараца над женама и старијих над млађима. Данас, у новијим истраживањима, истиче се да ствари нису биле тако једнозначне и да су биле много комплексније, флуидније, у зависности од историјско-друштвеног контекста средине. У Европи, па и у Србији, жене су имале значајну улогу у друштву, мада је, према прописаним и институционализованим нормама, мушкарац имао предност. Пример жене, која је одступала од „прописаних“ улога жене свога времена, јесте Анка Обреновић Константиновић (1821–1868), кћер Јеврема и Томаније Обреновић. Овим радом покушаћемо да представимо како је Анка деловала и у јавном и у приватном животу српског друштва и владарске породице у време Обреновића, посредно вршила утицај на династичке послове и политичку сферу, деловала као интелектуалка и писац, жена која је привлачила пажњу и наклоност многих, те тиме и ширила свој круг утицаја. Из времена прве владе кнеза Милоша, за године 1836–1838. оставила је свој дневник, веома значајан за реконструкцију слике друштвеног живота на српском двору тог времена, уопште. Као изузетна интелектуалка, бавила се књижевношћу, и већ са тринаест година објављивала прве преводе, сарађује са истакнутим интелектуалцима свог времена, попут Димитрија Тирола, Данила Младеновића, Исидора Стојановића, Вукашина Радишића, Јована Суботића. Антун Михановић је био заљубљен у њу, а постоје назнаке да је, приликом једног сусрета, оставила утисак и на Проспера Меримеа. Анка је била удата за Александра Константиновића од 1842, родила више

деце у браку, изгубила оца и супруга. Преко своје друге кћери, Катарине, покушала је да директно прошири своју сферу утицаја, те се тако умешала и у државне послове, водећи рачуна о интересима династије. Наиме, Анка је покушала да уда Катарину за кнеза Михаила Обреновића, свог брата од стрица. Пошто се Михаило у Катарину заљубио, Анка је покушала да утиче на митрополита да дâ пристанак на други брак кнеза Михаила, те отворено сплеткарила против Илије Гарашанина. Приликом атентата на кнеза Михаила, 1868. године у Кошутњаку, биле су присутне Анка и Катарина, Анка је погинула уз кнеза, Катарина је тешко рањена, али преживела.

Овим чланком бисмо представили, у кратким цртама, целокупну друштвену делатност Анке Обреновић Константиновић, њену интелектуалну делатност и контакте са интелектуалном елитом, друштвени контекст њеног дневника, те њене покушаје да посредно, преко ћерке, прошири сферу свога утицаја и ојача своју политичку и друштвену улогу у Србији у време друге владе кнеза Михаила Обреновића, директно се мешајући и у државне послове. Тиме желимо да покажемо да је Анка Обреновић пример жене која је представљала значајни фактор у српским интелектуалним и владајућим круговима, те говори о томе да улога жене у српском друштву није била маргинализована и једнозначна. Анка Обреновић представља атипичан пример жене из владарске породице активне у српском друштву, која је уводила нове обрасце и манире понашања и етикеције, својеврсну емотивност и присност у односима, али и водила бригу о државним и династијским интересима.

Кључне речи: жене, Анка Обреновић Константиновић, кнез Михаило Обреновић, Обреновићи, српска владарска породица

Др Радомир Ј. ПОПОВИЋ, научни саветник
Историјски институт, Београд

ВОЈНО УРЕЂЕЊЕ СРБИЈЕ ЗА ВРЕМЕ ПРВЕ ВЛАДАВИНЕ КНЕЗА МИХАИЛА 1839–1842. ГОДИНЕ

Државни развој Србије у 19. веку у узрочно-последичној је вези са снагом њене војске. За владаре из династије Обреновић војска је имала изузетну важност. „Уписни пандури“ кнеза Милоша, народна војска кнеза Михаила, те мешовити систем војног уређења успостављен за време владавине краља Милана примери су велике заинтересованости Обреновића за војна питања. Војска је за Обреновиће требало да представља ударну снагу у остваривању политике националног ослобођења, али и да буде чврст ослонац у унутрашњој владавини. Контрверзе око места и улоге војске у укупном државном систему Србије у 19. веку, испољиле су се за време прве владавине кнеза Михаила. Падом кнеза Милоша 1839. године укинута су све постојеће јединице регуларне војске које су се у очима опозиције компромитовале у одбрани режима. Намесништво, дојучерашња опозиција кнезу Милошу, успело је да до краја 1839. године законским прописима, а на основу Устава из 1838. године, новоустановљене јединице „гарнизонног војинства“ стави под управу Министарства унутрашњих дела, а за начелника војске именован је Илија Гарашанин. Кнез Михаило, пошто је преузео власт у марту 1840. године, кадровским решењима и променом форме заклетве, ставио је војску под свој непосредан утицај. „Устројством гарнизонног војинства“ из 1841. године, који је недовољно проучен у историографској литератури, прописана је формација и опрема стајаћих трупа, сачињених од пешадије, коњице и артиљерије. Међутим, јединице стајаћа војске, уместо потпоре, окренуле су се против кнеза Михаила. То је био преломан догађај Вучићеве буне 1842. године и династичке смене која је потом уследила, али и крај војне организације коју је успоставио кнез Михаило.

Др Данијел РАДОВИЋ, научни сарадник
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за историју

КНЕЗ МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ И КАРЛО ПАЦЕК ТОКОМ ЕМИГРАЦИЈЕ (1842–1859)

Карло Пацек био је Словак по националности, који је као лекар у српску службу примљен 1833. године. Када је 1842. године дошло до детронизације кнеза Михаила Обреновића, самим тим и до смене династије на српском престолу, Пацек је био једна од личности који је напустио Србију и ставио се у службу кнеза Михаила Обреновића. Излагање ће имати за тему управо тај емигрантски период кнеза Михаила и Карла Пацека и њихов узајамни однос. Пацек је у том периоду постао не само лични лекар кнеза у емиграцији, него и његов поузданик. Ради се о теми која није обађивана у српској науци, те ће би презентована на основу истраживања необјављене и ретко коришћене архивске грађе.

Проф. др Сузана РАЈИЋ,

Универзитет у Београду, Филозофски факултет

КНЕЗ МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ И НАСЛЕДСТВО ПРЕСТОЛА У КНЕЖЕВИНИ СРБИЈИ – ОБИЧАЈИ, ЗАКОНИ И ПРАКСА (1859–1868)

Губитком престола 1842. године нестало је право наследства у династији Обреновића. Од тада се српски престо четвртину века попуњавао изборним путем, на Народној скупштини, која притом нити је била стална, нити обавезна установа у вазалној кнежевини. Принцип избора владара оснажен је од времена кнеза Александра Карађорђевића (1842), када је скупштина послужила да се легитимисе државни преврат. У духу традиционалне улоге народних сабора, изјашњавање о владару било је међу најважнијим скупштинским пословима, од османског доба и избора кнезова као народних локалних старешина. Србија 1868. није много одмакла у схватањима што се види у ситуацији насталој убиством владара који није имао законите деце. И тада је питање решавано у духу историјског и обичајног права, а значајно мање у духу постојећих закона, иако је чињеница да је Закон о наследству престола донела управо Малогоспојинска скупштина 1859. године, а допунила га Преображенска скупштина 1861. године. Став кнеза Михаила о наследнику био је крајње одговоран. У бележници која се данас налази у приватном поседу, кнез је записао 1863. да је Милан (Милоша) Обреновић *мојући* наследник престола. Пошто је кнез Михаило тада био у најбољој снази, а Милан није напунио ни десету годину, било је преурањено да се тестаментом одређује наследник. Сем тога, Закон о наследству престола из 1859. године давао је довољне гаранције да то, ако буде неопходно, буде управо Милошев син Милан, јер је био из бочне мушке линије. Али сем ове правне стране питања, постојала је и она друга, не мање важна. Она се тицала нерасположења водећих политичких кругова у Србији према Јевремовом унуку као потенцијалном српском кнезу. Било је много оних који су тврдили да 1868. године ни десет људи у Србији није знало за Милана Обреновића, који је доведен једино стога да се спречи кандидатура Николе Петровића на српски престо. У време убиства кнеза Михаила део завереника био је за републику,

део за страног принца, док их је бивши кнез Алекасандар Карађорђевић помогао надајући се да ће позвати на престо њега или његовог сина. Ова тврдња није потпуна. Требало би јој додати ванредно залагање Аустро-Угарске да спречи кандидатуру кнеза Николе на српски престо, те инсистирање званичне Русије да се на престо не могу вратити Карађорђевићи. Рад ће се бавити свим наведеним питањима, а са намером да се на основу домаћих и страних извора што потпуније осветли проблема наслеђа престола, као једног од најважнијих државних и династијских питања.

Кључне речи: Кнежевина Србија, династија, престо, Обреновићи, Карађорђевићи, кнез Михаило, кнез Милан Обреновић, Закон о наследству престола, народна скупштина, обичајно право, берат, устав.

Др Вања Рачева

Софијски универзитет „Климент Охридски“,
Историјски факултет, Катедра за историју Бугарске

ФЕЛИКС КАНИЦ И КНЕЗ МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ

Чувени путник, истраживач, гравер и писац Феликс Каниц (1829 – 1904) оставио је занимљиве, детаљне и недовољно искоришћене сведочанства са својих вишеструких путовања по српским и по бугарским земљама у другој половини 19. века. Он је међу ретким аустријским поданицима који подједнако добро познају и Србе и Бугаре. Мој извештај ће покушати да се бави: односом између Феликса Каница и српског кнез М. Обреновић; помоћи и логистиком званичних српских власти на његовим путовањима по Србији и за штампање неких његових истраживања, укључујући монографије; сликом српског кнеза коју Каниц гради у својим допунским текстовима. У ту сврху, Каницово сведочење ће бити подвргнуто критичкој анализи и упоређено са другим изворима, укључујући и оне бугарске провенијенције.

СРБИЈА 1862. И 1867. ГОДИНЕ: БРИТАНСКА ВИЂЕЊА И ОЦЕНЕ

Током читавог 19. века британска политика на Балкану сводила се на очување Османског Царства у оквирима у којима је то било могуће, подршку аустријској (аустроугарској) балканској политици и, у складу с тим, сузбијање национално-ослободилачких покрета. Иза свега тога налазило се енергично сузбијање ширење руских интереса на Балкану и евентуалног руског изласка на Медитеран.

Бројни су били српско-турски сукоби у варошима Кнежевине Србије где је било мешовито становништво. Турско бомбардовање Београда 5/17. јуна 1862. године и интервенције конзула великих сила да оно буде заустављено показали су да сваки од њих ради само у интересу своје државе. Нешто објективнији извештаји британског конзула у Београду Лонгворта (Longworth) пресечени су упозорењем министра Расела (John Russel) и амбасадора Булвера (Henry Bulwer) да више води рачуна о интересима своје државе. Отежавајући доношење одлука на конференцији у Канлици, Булвер је настојао да Турска задржи тврђаве у Србији и да проширење права Кнежевине Србије сведе на минимум.

До 1867. године, основни правци британске политике на Балкану, па и према Србији, нису се променили: свака промена на Балкану може користити само Русији сматрало се у Лондону. Ипак долазак конзервативаца на власт и уочавање војне надмоћи континенталних сила, налагали су опрезност која је водила у немешање у европске сукобе. Заштита интегритета Турске Царвине није долазила у питање у Лондону али њено тешко унутрашње стање наметало је веће уступке хришћанским поданицима и давање Србији и Румунији шире аутономије. У питању предаје тврђава Србији, постојала је већа сагласност великих сила јер ниједна није желела распламсавање народних устанака на Балкану на какве је, између осталог, упозоравао и кнез Михаило. То није одговарало ни Британији која је, такође, саветовала Порти да прихвати захтеве кнеза Михаила Обреновића. После одлуке да Србији буду уступљене тврђаве, одлазак кнеза Михаила у Цариград у посету султану имао је само симболички значај. Све велике силе, па и Велика Британија, могле су бити задовољне. А Србија се могла посветити значајнијим припремама за шире акције усмерене ка стицању независности и територијалном проширењу.

Dr Melina ROKAI, viši naučni saradnik

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju

ELIZABETA SILAĐI (1410–1484) I JULIJA HUNJADI (1831–1919), HUNJADIJI I OBRENOVIĆI, I UMETNOST KOJA IH SPAJA

Povezanost Elizabete Silađi (1410–1483), majka ugarskog kralja Matije Korvina i supruge ovekovečenog vojskovođe Janka Hunjadija sa devetnaestovekovnom srpskom kneginjom ne bi morala da bude naročito očita, da ona nije bila Julija Hunjadi (1831–1919). Julija Hunjadi, je sa druge strane neretko dinastički povezivana sa petnaestovekovnom plemićkom porodicom Hunjadi, čiji su najpoznatiji muški predstavnici bili upravo Janko Hunjadi i mađarski renesansni kralj Matija Korvin.

U ovom izlaganju osvetliće se umetnost, pre svega umetnici i njihova dela, koji spajaju dve žene vremenski udaljene jedna od druge otprilike četiri veka, kao i dve vremenski i prostorno razdvojene dinastije. Umetnici kao što su Vincenc Kacler (1823–1882) i Friđeš Palonai su temama svojih dela, kao i svojim angažmanom i odnosom sa devetnaestovekovnom srpskom dinastijom Obrenović uspeli da konstruišu vezu između moćne petnaestovekovne plemkinje Elizabete Silađi i mađarske plemkinje i srpske kneginje Julije Hunjadi.

Проф. др Петар РОКАИ,

*Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет,
Одсек историја*

КНЕЗ МИХАИЛО НА ПОШТАНСКИМ МАРКАМА

Поштанску службу, тј. пренос ствари и вести у кнежевини Србији, организовао је његов неписмени књаз Милош, одмах по стицању унутрашње аутономије кнежевине, тада почиње поштанска историја савремене Србије. Поштанску службу су обављали државни службеници, курири-писмоноше тзв. татари на коњу. Њихово деловање се ограничило углавном на пренос службеног материјала. Татари су преносили и евентуалне приватне пошиљке. Пренос приватних пошиљки се није наплаћивао. Милошев син, кнез Михаило је увео наплаћивање поштанских пошиљки маркама, залепљеним на исте. На првој марки коришћеној у Кнежевини Србији налазио се њен грб. Због тога се она у стручној литератури назива „грбуша». Она се лепила само на штампу доспелу из иностранства. Прве редовне марке које су се лепиле и поништавале печатом са текстом „наплаћена» приликом предаје пошиљке, увео је кнез Михаило 1866. године. Да би схватили значај његовог корака, треба констатовати да ће турска посада тек следеће, 1867. године напустити градове у Србији. У том погледу Србија је само за три године заостала за својим сизереном Османским царством, које је то учинило 1863. године. Србија је на пољу увођења поштанских марака претходила за пет година Мађарској, која ће то учинити тек 1871. Препознавајући пропагандни значај марака, Михаило је на прве марке Србије дао ставити своје лице у профилу и натпис „књаж. Србија». Прве марке Србије су израђене у штампаријама у Бечу и Београду.

Др Александар М. САВИЋ, асистент

*Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за историју*

КНЕЖЕВИНА СРБИЈА И СРПСКИ НАРОД У БОСАНСКОМ ЕЈАЛЕТУ ЗА ВРЕМЕ ПРВЕ ВЛАДАВИНЕ КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА

Неродне године (1838, 1839), Друга египатска криза (1839–1841) и прокламовање Хатишерифа од Гилхане, 3. новембра 1839, којим је званично отпочело реформско раздобље у Османском царству – Танзимат (1839–1876), директно су се одразили на положај хришћанских поданика Царства. Прве године након прокламовања Гилханског хатишерифа биле су године буна и немира, што је заправо била директна последица отпора танзиматским реформама које су исказивали антиреформски настројени муслимани широм османске државе. Неиспуњавање обећања датих реформским актом – изједначавање свих поданика, неповредивост имовине, живота и части, праведно опорезивање, али и сваковрсни зулуми над хришћанима, довели су до припреме устанака широм европског дела Османског царства. У раду ће се указати на покушаје припреме устанка Срба у Босанском ејалету, притом узимајући у обзир одраз неродних година, Друге египатске кризе и отпор муслимана прокламованим реформама. Пажња ће бити посвећена и пребегавању Срба из пограничних делова ејалета Босна у Кнежевину Србију, у периоду од 1839. до 1842. године. Акценат ће бити стављен на став који су имали српска влада и кнеза Михаило, како према устаничким припремама, тако и према пребезима. Указаћемо на узроке бекства, навести конкретне примери и настојаћемо, у складу са расположивим изворима, да утврдимо тачан број пребега. Рад ће највећим делом бити написан на основу необјављене грађе српске провенијенције.

Доц. др Александар СТЕВАНОВИЋ,
Правни факултет за привреду и правосудје, Нови Сад

ЕСТЕТИЧКО ВАСКРСНУЋЕ КНЕЗА МИХАИЛА

Средишњу тему овог рада представља извођење прве представе Народног позоришта у Београду под именом „Посмртна слава Кнеза Михаила“, чији је аутор био Ђорђе Малетић. На фону историјског тренутка, уз анализу текста, представиће се моменат у коме је последња велика задужбина Кнеза Михајла Обреновића постала истовремено и место његовог васкрсења: Час у коме је публика појављивање његове личности на сцени позоришне представе доживела као катарзични тренутак његовог повратка у реалност. Овај рад представља омаж једном времену, људима и снази лепоте и уметности.

Кључне речи: Кнез Михаило, „Посмртна слава кнеза Михаила“, Народно позориште, катарза

Ђорђе СТЕПИЋ, МА,
Сарадник у области, докторант,
Универзитет у Београду, Правни факултет

“КНЕЗ У ПАРЛАМЕНТУ” – ПРАВНОПОЛИТИЧКЕ ТЕМЕ У ПРЕСТОНИМ БЕСЕДАМА КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА

Рад има за циљ да анализира кључне правнополитичке теме које доносе престоње беседе кнеза Михаила приликом отварања трију Народних скупштина за његове владавине: Преображењске, Великогоспојинске и Михољске. Разлози за овакав оквир посматрања су вишеструки. Најпре, свакој од њих су или претходили или су им следили значајни догађаји за (правну) историју Србије. Између осталих то су смене на кнежевском престолу 1860. године, законодавних реформих – попут оних знаменитих од 1861. и 1865. године, предаја градова од отоманских власти 1867. године... Требало би сагледати како су ове и многе друге важне догађаје нашле одјека у престоним беседама кнеза Михаила, те у адресама (одговорима) Скупштине кнезу и потоњим скупштинским предлозима и дискусијама које су се развијале поводом њих. Узимајући обзир саветодавну функцију Скупштине према Закону о Народној скупштини из 1861. године, рад ће покушати да ближе прикаже стварну важност осврта на правнополитичке вододелнице у кнежевим беседама Скупштини која служи како би владалац „познао стање отечества“, те да утврди на који начин је Народна скупштина, а на основу кнежевог „усмерења“ утицала на даљи развој политичког и правног живота Кнежевине Србије.

Златан СТОЈАДИНОВИЋ ВА,
хонорарни сарадник Аустријске Академије Наука, Беч

ПРИВАТНИ ЖИВОТ КНЕЗА МИХАИЛА У БЕЧУ 1843–1860

У комплетној Српској историографији посвећеној династији Обреновић најмање је обрађен период њиховог живота у емиграцији који је трајао готово пуне две деценије. Неки догађаји од велике важности десили су се управо у овом периоду, као на пример венчање кнеза Михаила са грофицом Јулијом Хуњади. Овај рад има за тему да поред осталих детаља из приватног живота кнеза Михаила у Бечу прикаже у којим се круговима кнез Михаило кретао, где је живео, са ким се и где сусретао као и које је књижевнике и уметнике новчано помагао. Такође ће се видети кроз детаље о Словенским баловима однос династије Обреновић са славним Аустријским композитором Јоханом Штраусом млађим који у Бечу компоује „Српски кадрил“ и посвећује га управо кнезу Михаилу. Рад открива многе до сада непознате чињенице из кнежевог приватног живота на основу архивских извора и литературе на Српском и Немачком језику. Рад ће пратити фотографије свих локација у Бечу везаних за кнежев боравак у овом граду а која и данас постоје.

Др Урош ТАТИЋ, научни сарадник

Историјски институт, Београд

ПОМОЋ ФРАНЦУСКЕ СРБИЈИ У ДОБИЈАЊУ ГРАДОВА 1867. ГОДИНЕ

После битке код Садове (3. јула 1863.), Француска није желела да се постојећа криза у Европи продубљује због догађаја у Турском царству. Одлучан у намери да спречи комадање Турске, Наполеон III је ставио у други план примену начела народности на Балкану. Подршка Француске хришћанима у Османском царству зависила је од степена постигнуте сагласности с Русијом и Аустријом по другим питањима. У таквим околностима, у јесен 1866. године, Правитељство је одлучило да затражи од Порте уступање тврђава које су турски гарнизони држали на територији Кнежевине. Председник владе Илија Гарашанин је желео да сазна да ли је Француска спремна да подржи захтев Србије и у којој мери она може рачунати на потпору француске дипломатије. У намери да подстакне на ангажовање званични Париз, Гарашанин је изјавио да ће Кнежевина на пољу спољне политике можда морати да се окрене Русији. Француска је постала попустљивија, а њен министар спољних послова Лионел Мутје је сматрао да је због опасности од општег устанка на Балкану неопходно постићи споразум до краја пролећа наредне године. Бојећи се да би давање Порти неугодног предлога о уступању тврђава Србима допринело слабљењу француског утицаја у Цариграду, Мутје је покушао да наведе Аустрију да она узме иницијативу по том питању. Нови аустријски министар спољних послова гроф Бајст прихватио је француско гледиште а Мутје је усвојио предлог владе у Бечу да одлазак кнеза Михаила на поклоњење султану буде довољно јемство да Србија неће стварати Турској и великим силама нове тешкоће. Француски амбасадор у Цариграду Никола Буре заузео се на Порти у корист Србије. Док је саветовао турској влади да по сваку цену постигне споразум с Кнежевином, Мутје је са званичним Петроградом преговарао о ставу према Источном питању. Иако је то чинила у корист Османског царства, Француска је за помоћ Србији по питању градова очекивала од Русије противуслугу у циљу спровођења својих планова против Пруске. Пружајући Кнежевини потпору у добијању тврђава, влада у Тиљеријама је желела да онемогући њену даљу акцију у циљу проширења и стицања независности. Изгледало је као

да је сама Порта узела иницијативу за овај корак. Велики везир Алипаша је 3. марта 1867. године прочитао српском посланику Јовану Ристићу писмо у коме је обавестио кнеза Михаила да Порта уступа градове Србији.

Кључне речи: градови, тврђаве, Мутје, кнез Михаило, Илија Гарашанин, Француска, Србија, Порта.

Владимир ТОМИЋ, музејски саветник

Збирка за историју Београда од 1521. до 1918. године

Музеј града Београда

ЖИВОТ КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА У СТАРОМ КОНАКУ У БЕОГРАДУ

Стари конак је око 1840. године, као своју породичну кућу подигао уставобранитељ Стојан Симић. За ондашње прилике то је био авангардни локацијски искорак из београдског шанца. Здање је временом прерасло оквиру „обичног“ топонима, упијајући у себе сложене слојеве историјске и визуелне иконографије Београда. Европски стил градње и отварање нових урбанистичких визура српске престонице запазио је и кнез Александар Карађорђевић. Он је Симићево здање 1845. године учинио владарским резиденцијалним објектом, чиме је започето формирање првог дворског комплекса у Београду, посебно развијаним под владарима из династије Обреновић. Након династичког преврата у Србији, здање је порушено августа 1904. године.

Иако је Стари конак највише остао упамћен по трагичним догађајима у Мајском преврату 1903. године, он је био познат и као двор кнеза Михаила за време његове друге владавине (1860–1868). У главној сали, до балкона, прочитан је султанов берат којим је потврђен за српског кнеза. У Конаку се 1861. године помиње кнежев кабинет, као и соба поред њега, у којој је понекад боравила кнегиња Јулија. У његовим пространим одајама кнез и кнегиња су приређивали балове. Дворска башта је подељена на врт и на парк, у задњем делу ограђен зиданом оградом. Анастас Јовановић је 1865. године направио и прве фотографије Кнежевог двора. О кнежевом животу у Старом конаку своја сведочанства су оставили и бројни европски путописци, који су у то време посећивали српску престоницу, као Вилијем Дентон или Феликс Каниц. Ту су слободно свраћали уметници, научници и угледни странци.

За време турског бомбардовања Београда 1862. године, кнез се налазио на путу, док је кнегиња Јулија била у Београду. И поред велике опасности, није желела да напусти Конак. О томе је писала и Милица Стојадиновић Српкиња. Кнегиња се није обазирала на чињеницу да је бомбардовање изазвало страх и панику у вароши и да је велики број грађана избегао. Једно топовско ђуле погодило је

и сам Двор. Тек када јој је предочено да ће турска војска вероватно продрети у град, и да би у тим околностима могла бити заробљена, што би представљало опасност, али и понижење за кнеза, прешла је у Топчидер. После убиства кнеза Михаила 29. маја 1868, његово тело било је изложено у Конаку, све до сахране 3. јуна у Саборној цркви. Тај тренутак су забележили и уметници, као Феликс Каниц или Карло Драгутин Пајнлих.

Др Наталья ТУРЫГИНА,

кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры истории славянских и балканских стран Института истории Санкт-Петербургского государственного университета

БАЛКАНСКИЙ ВОПРОС ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЛАВЯНСКИХ КОМИТЕТОВ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ МИХАИЛА ОБРЕНОВИЧА (1860–1868)

Русско-сербские отношения с начала XIX века развивались в разных направлениях и с различной интенсивностью, им были присущи периоды как полного взаимопонимания, так и откровенного неприятия позиций друг друга. В данной статье предпринята попытка понять причины разногласий через призму оценки благотворительной деятельности Славянских комитетов Российской империи. Московский Славянский комитет возник в 1858 г. Как практическое воплощение идей славянофильства. В первую очередь это была частная инициатива, поддержанная правящими кругами, обеспокоенными необходимостью защитить российское присутствие на Балканах. Об успешности деятельности комитета говорит то, что к исходу первого десятилетия его существования открываются филиалы в Санкт-Петербурге, Киеве и Одессе. Однако в сербском обществе оценка деятельности Славянских комитетов даже на начальном этапе их работы не была столь однозначной. Правление князя Михаила (1860–1868) считается временем становления национальной сербской государственности по европейскому образцу. В условиях „весны народов“ и зарождения национализма российские общественно-политические деятели запоздало защищали панславистские идеи на Балканах в то время, когда единства там не было, а поддержка православной церкви и просветительские инициативы и в Греции, и в Болгарии, и в Сербии только усиливали раздражение и недоверие балканских политических элит. В стремлении к объективности, целостности и системности автор акцентирует внимание не на политических или экономических сюжетах, а на мировоззренческих различиях, предопределивших культурное недопонимание братских народов на исходе «долгого» 19-го века.

Др Снежана ЦВЕТКОВИЋ, музејски саветник
Музеј у Смедереву

ДВОРОВИ КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА 1860–1868: АРХИТЕКТУРА, УМЕТНОСТ И ДВОРСКА КУЛТУРА

Апстракт: Убрзо по повратку кнеза Михаила Обреновића у Србију након двадесет година живота у прогонству и преузимања владарског престола, у периоду од 1860. до 1868. године, српски двор је прошао кроз важне процесе трансформација и обликовања, који су се огледали како у већ постојећим здањима, тако и у новосаграђеним. Развој нових идеја и процеса у овом временском периоду пратићемо на примерима владарских резиденцијалних здања у Београду, Смедереву, Крагујевцу и Аранђеловцу. Двор кнеза Михаила Обреновића у Београду, 1860. године је маркиран хералдичким симболом Кнежевине Србије који је био постављен у атици над средишњим ризалитом здања, који је често био истицан и на намештају који се налазио у ентеријерима овог двора. Ове године сачињен је и објављен *Правилник за свечана њимања у кнежевском двору*. У винограду династије Обреновић у Смедереву подигнут је 1865. године летњи двор према пројекту аустријског архитекте у тада веома актуелном „швајцарском стилу“. Дворац у Иванки код Братиславе у коме је кнез Михаило живео у годинама пре повратка у Србију, уређењем својих ентеријера и парковским окружењем, умногоме ће утицати на уређење његових дворова у Србији. У овом временском периоду настају кнежеви парадни портрети Уроша Кнежевића и Стевана Тодоровића од којих су се неки налазили на зидовима дворских салона. У архитектури дворских здања овог периода и опремању ентеријера истиче се оријентација ка средњоевропским узорима. У артикулацији дворске културе несумњиво је била велика и значајна улога Анастаса Јовановића као управника двора кнеза Михаила Обреновића.

Кључне речи: кнез, Михаило Обреновић, двор, уметност, дворска култура, архитектура, Стеван Тодоровић, Анастас Јовановић.

Проф. др Валентина ЦВЕТКОВИЋ – ЂОРЂЕВИЋ,
Правни факултет Универзитета у Београду

КНЕЗ МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ – ПРЕДСТАВНИК ПРОСВЕЂЕНОГ АПСОЛУТИЗМА?

Почев од Канта бележе се бројни покушаји дефинисања просвећеног апсолутизма. Једна од дефиниција која је више од 100 година одолела научној критици припада Ернсту Троелчу (Ernst Troeltsch) који је још 1897. године истакао три кључне карактеристике просвећеног апсолутизма. Најпре, просвећени апсолутизам представља почетак и основ модерног периода европске културе и историје. Потом, у њему не требе видети искључиво научни покрет, већ свеопште културно „струјање“ које је захватило све области живота. На крају, њему је својствено иманентно објашњење света на основу свих важећих средстава сазнања са тежњом ка успостављању рационалног поретка који је у служби свеважећег практичног циља. Троелч наглашава да је просвећени апсолутизам представљао наднационални, европски покрет који се у различитим државама различито развијао, али чији заједнички именилац представљају управо три наведене карактеристике.

Процес модернизације Србије након вишевековне турске окупације почео је владавином кнеза Милоша Обреновића који је био свестан да се борба за национално ослобођење не може успешно окончати без школованог кадра. Стога он почиње са планским школовањем младића у иностранству који су се, након свршетка студија, враћали у Србију и активно учествовали у њеној модернизацији. Милошев наследник, кнез Михаило Обреновић наставља борбу за национално ослобођење од Турака, али се његова владавина разликује од владавине његовог оца. У својој престоној беседи на Преображенској скупштини Михаило је истакао да су његови главни задаци организовање војне снаге и подизање материјалног благостања. Централизација власти с јаким ослонцем на министре и побољшање економског положаја сељака представљају полазну тачку у разматрању да ли се и у којој мери кнез Михаило Обреновић може сматрати представником просвећеног апсолутизма. Специфичне околности у којима се Србија налазила у 19. веку умоногоме одступају од прилика Пруске

и Аустрије у 18. веку када су владали Фридрих II Велики и Јозеф II – најмаркантнији представници просвећеног апсолутизма. Иако се, посебно из данашњег угла, може изнети много критика на рачун владавине кнеза Михаила Обреновића, циљеви којима је у својој владавини тежио дају основа закључку да је Србија у доба његове друге владавине (1860-1868) крупно корачала мукотрпним путем убрзане модернизације на коме се и данас налази.

Проф. др Зоран ЧВОРОВИЋ,
Универзитет у Крајевцу, Правни факултет

ЛИБЕРАЛНЕ ИДЕЈЕ О РЕФОРМИ ДРЖАВНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗА ВЛАДАВИНЕ КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА И ЦАРА АЛЕКСАНДРА II РОМАНОВА

Предложена тема чини се значајном за правну и историјску науку из неколико разлога. Кнезу Михаилу Обреновићу и његовом савременнику цару Александар II Романов заједничко је истоветно очекивање либералне интелигенције с почетка њихове владавине, која се надала либералној реформи „одозго“. Обојица владара су потом извела замашне правне реформе, због којих њихове владавине умногоме представљају тачке преокрета у националним историјама. Ове реформе нису, међутим, једнодушно прихваћене у либералним круговима, нити су уколниле друштвене противречности.

У време кнеза Михаила и цар Александар II постојали су не само интензивни односи између највиших званичника две државе, већ и између српских опозиционих либерала и руских државних власти, као и између српских либерала и руске политичке емиграције. И док се питање политичких веза српских либерала са руским чиновницима и емиграцијом већ претресало у нашој и руској науци, дотле се о степену идејне блискости српских либерала са појединим руским реформаторским круговима из шездесетих година 19. века врло мало писало.

Како су у ондашњој Русији, за разлику од Србије, либерално мотивисани предлози реформе организације власти долазили из четири, по много чему, идејно и социјално различита тавора – либералних („слободних“) конзервативаца, конзервативаца „бирократа“, словенофила и социјалиста – било би значајно утврдити коме су од ових кругова српски либерали у погледу реформе државе били идејно најближи. Поређењем српских и руских либералних предлога реформи државне организације може се добити јаснија представа о сличностима и разликама у начину преузимања западних политичких и правних идеја код два цивилизацијски сродна народа, али другачијег правног развитка и различитих друштвених структура.

Доц. др Урош ШЕШУМ,

Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за историју

ПАРОХИЈЕ И ПАРОСИ БЕОГРАДСКЕ ЕПАРХИЈЕ У ВРЕМЕ ПРВЕ ВЛАДАВНЕ КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА

Свештенство, пре свега мирско, представљало је поред не тако многобројних учитеља, културну и духовну елиту друштва Србије у првим деценијама 19. века. У Државном архиву Србије, у фонду Државног савета за 1837. налази се *Списак свешћенства монашкој и мирској реда у целој Србији године 1836. ње*. Овај списак, иначе делимично објављен, садржи имена и презимена свих свештеника са подручја Београдске митрополије 1836, место њиховог пребивања, да ли имају парохију или не, као и податке о томе када, где и који их је архијереј рукоположио. Списак међутим не садржи податке о парохијама на којима су се налазили, као ни број домова који су у њихов састав улазиле, те се према томе тешко може и наслутити величина прихода мирских свештеника. Свакао грешком распоређен, у фонду Црквеног одељења Министарства просвете и црквених дела за 1915. у Државном архиву Србије чува се парохијалник Београдске епархије, чији се настанак на основу бележака и личности које се у њему наводе може датирати између фебруара 1841. и 1843. године. Полазећи од поменутог списка из 1836. састављач парохијалника је поред имена свештеника и њихових парохија из 1836. уносио белешке које су нотирале промене у парохијама у погледу смрти или смене пароха, те сужавању или проширивању парохија између фебруара 1836. и фебруара 1841. године.

Наука не располаже подацима о именима свештеника, броју и величини парохија у Београдској митрополији почетком пете деценије 19. века, те је сваки податак о томе драгоцен.

На основу поменутог списка и парохијалника, те односних објављених и необјављених извора и односне литературе у раду ће се представити парохијална структура Београдске епархије и број мирских свештеника, те што је могуће више података о њиховим приходима, пореклу и образовању.

ЛИСТА УЧЕСНИКА:

1. др Анатолиј Семјонович Аникијев, Институт за словенске студије Руске академије наука, Москва, Русија
2. проф. др Чедомир Антић, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија
3. др Јована Блажић Пејић, научни сарадник, Историјски институт, Београд, Србија
4. Видан Богдановић, МА, Универзитет у Београду, Правни факултет, Београд, Србија
5. др Душица Бојић, директорка Историјског музеја Србије, Београд, Србија
6. доц. др Филип Бојић, Универзитет у Београду, Правни факултет, Београд, Србија
7. Маг. Данило Брајовић, Бечки Универзитет, Правни Факултет, Институт за правну и уставну историју, Беч, Аустрија
8. др Маја Васиљевић, научни сарадник, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија
9. проф. др Горан Васин, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Нови Сад, Србија
10. Дејан М. Вукелић, МА, истраживач сарадник Математичког института САНУ; Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју уметности, Београд, Србија
11. др Александра Вулетић, научни сарадник, Историјски институт, Београд, Србија
12. проф. др Владан Гавриловић, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Нови Сад, Србија
13. проф. др Харис Дајч, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју
14. др Нурбану Дуран, Универзитет у Истанбулу, Истанбул, Турска
15. проф. др Далибор Ђукић, Универзитет у Београду, Правни факултет, Београд, Србија

16. проф. др Ценка Иванова, Великотрновски универзитет Св. Св. Кирил и Методиј, Филозофски факултет, Велико Трново, Бугарска
17. проф. др Милош Јагодић, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија
18. Денис Кнежевић, МА, Универзитет у Београду, Правни факултет, Београд, Србија
19. проф. др Љубомирка Кркљуш, у пензији, Универзитет у Новом Саду, Правни факултет, Нови Сад, Србија
20. доц. др Нина Кршљанин, Универзитет у Београду, Правни факултет, Београд, Србија
21. доц. др Људмила Васиљевна Кузмичева, Московски државни универзитет „М. В. Ломоносов“, Историјски факултет, Москва, Русија
22. проф. др Маша Кулаузов, Универзитет у Новом Саду, Правни факултет, Нови Сад, Србија
23. проф. др Данко Леовац, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија
24. проф. др Радош Љушић, у пензији, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија
25. Борис Марковић, кустос, Историјски музеј Србије, Београд, Србија
26. доц. др Ивана Марковић, Универзитет у Београду, Правни факултет, Београд
27. Александар Марушић, виши кустос, Музеј рудничко таковског краја, Горњи Милановац, Београд, Србија
28. проф. др Игор Милинковић, Универзитет у Бањој Луци, Правни факултет, Бања Лука, Република Српска
29. Марија Пантић, МА, Универзитет у Београду, Факултет музичке уметности, Београд, Србија
30. др Јелена Пауновић, научни сарадник, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија
31. др Мирослав Поповић, научни сарадник, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија
32. др Радомир Ј. Поповић, научни саветник, Историјски институт, Београд, Србија

33. др Данијел Радовић, научни сарадник, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија
34. проф. др Сузана Рајић, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија
35. проф. др Вања Рачева, Софијски универзитет – Историјски факултет, Софија, Бугарска
36. др Љубодраг П. Ристић, виши научни сарадник у пензији, Београд, Србија
37. др Мелина Рокаи, виши научни сарадник, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија
38. проф. др Петар Рокаи, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек Историја, Београд, Србија
39. др Александар М. Савић, асистент, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија
40. доц. др Александар Стевановић, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, Србија
41. Ђорђе Степић, МА, Универзитет у Београду, Правни факултет, Београд, Србија
42. Златан Стојадиновић БА, хонорарни сарадник Аустријске академије наука, Беч, Аустрија
43. др Урош Татић, научни сарадник, Историјски институт, Београд, Србија
44. Владимир Томић, музејски саветник, Музеј града Београда, Београд, Србија
45. доц. др Наталија Туригина, Универзитет у Санкт-Петербургу – Историјски институт, Санкт-Петербург, Русија
46. др Снежана Цветковић, музејска саветница, Музеј у Смедереву, Смедерево, Србија
47. проф. др Валентина Цветковић – Ђорђевић, Универзитет у Београду, Правни факултет, Београд, Србија
48. проф. др Зоран Чворовић, Универзитет у Крагујевцу, Правни факултет, Крагујевац, Србија
49. доц. др Урош Шешум, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, Србија

ПРОГРАМ
КНЕЗ МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ –
ВЛАДАР, ЛИЧНОСТ И ДЕЛО
Научни скуп са међународним учешћем
Београд, 19–21. април 2023.

Среда, 19. април,
Историјски музеј Србије,
Велика сала

19:00–19:15

Дочек учесника (хол Музеја)

19:15

Обраћање министра за рад, запошљавање,
борачка и социјална питања
господин Николе Селаковића

*

19:15

Музички програм:

АЛЕКСАНДАР СЕРДАР, клавир
Доменико Скарлати, Сонате
(Е-дур Л. 23; Де-мол Л. 266; Де-мол Л. 366;
Еф-мол Л. 116, Це-дур Л. 300)

Корнелије Станковић, „Што се боре мисли моје“
Фредерик Шопен, Балада бр. 4

*

Поздравна реч организатора
„О Обреновићима“ (реч о изложби и стручно вођење)
Коктел добродошлице

**Четвртак, 20. април,
Правни факултет
Универзитета у Београду
Конференцијска сала**

Линк за укључење онлајн:

<https://pravni.webex.com/pravni/j.php?MTID=md91a89a2f689e4de02d378664afc3cc1>

- 09:30–10:00** **Регистрација учесника**
- 10:00** **Свечано отварање научног скупа**
Поздравна реч:
професор др Зоран МИРКОВИЋ, декан Правног
факултета, председник Организационог одбора
научног скупа
- 10.30** **Пленарно заседање:**
Председавајући: доц. др Нина КРШЉАНИН,
др Љубодраг П. РИСТИЋ

проф. др Радош ЉУШИЋ
Богајство кнеза Михаила
доц. др Људмила Васиљевна КУЗМИЧЕВА, др
Анатолиј Семјонович АНИКИЈЕВ
*Кнез Михаил Српски у руској књижевности и
уметности*
проф. др Зоран МИРКОВИЋ
„Закон је највиша воља у држави“
проф. др Сузана РАЈИЋ
*Кнез Михаило Обреновић и наследство његово у
Кнежевини Србији – обичаји, закони и пракса*
проф. др Данко ЛЕОВАЦ
Кнез Михаило – конзервативац или либерал?

Дискусија
- 12:00** **Пауза за кафу**

12:20

Прва седница: ДРЖАВА И ПРАВО

I

Председавајући: проф. др Зоран МИРКОВИЋ,
доц. др Људмила Васиљевна КУЗМИЧЕВА

проф. др Игор МИЛИНКОВИЋ

*О доношењу Закона о давању судија под суд (1864)
и његовим последицама: дејструкција судијске
независности и имунитета*

проф. др Зоран ЧВОРОВИЋ

*Либералне идеје о реформи државне организације
за владавине кнеза Михаила Обреновића и цара
Александра II Романова*

проф. др Валентина ЦВЕТКОВИЋ – ЂОРЂЕВИЋ

*Кнез Михаило Обреновић као представник просвећеног
ајсолутизма*

Ђорђе СТЕПИЋ, МА

*„Кнез у парламентију” – Правнополитичке теме у
пресјоним беседама кнеза Михаила*

проф. др Маша КУЛАУЗОВ

*Кнез Михаило и кривично законодавство његове групе
владавине у зајисима савременика*

доц. др Нина КРШЉАНИН,

доц. др Ивана МАРКОВИЋ

*Прве измене Казнијелног законика за Књажество
Србију у светлу владавине кнеза Михаила*

Дискусија

14:00

РУЧАК

Наставнички клуб Правног факултета

15:00

Друга седница: ДРЖАВА И ПРАВО

II

Председавајући: проф. др Маша КУЛАУЗОВ,
проф. др Зоран ЧВОРОВИЋ

др Радомир Ј. ПОПОВИЋ

*Војно уређење Србије за време прве владавине кнеза
Михаила 1839–1842. године*

проф. др Милош ЈАГОДИЋ
Број чиновника у Србији од 1853. до 1877. године
доц. др Филип БОЈИЋ
*Дојринос кнеза Михаила Обреновића развоју културе
и социјалог законодавства Кнежевине Србије*
проф. др Далибор ЂУКИЋ
Верско законодавство кнеза Михаила
др Маја ВАСИЉЕВИЋ, проф. др Харис ДАЈЧ
*Положај Јевреја у Београда за време прве владавине
Михаила Обреновића*
доц. др Урош ШЕШУМ
*Парохије и њароси Београдске епархије у време прве
владавине кнеза Михаила Обреновића*
Дискусија

16:45

Пауза за кафу

17:00

**Трећа седница: СРБИЈА У МЕЂУНАРОДНИМ
ОДНОСИМА**

Председавајући: проф. др Сузана РАЈИЋ, проф. др
Данко ЛЕОВАЦ

др Нурбану ДУРАН
*Крај османске владавине у Србији и Ферик Али Риза
Паша, њоследњи мухафиз Београда*
др Наталија ТУРИГИНА
*Балкански войрос через њризму дејителностии
Славянских комитетов Росийской империи в њериод
њравления Михаила Обреновича (1860–1868)*
др Љубодраг П. РИСТИЋ
Србија 1862. и 1867. године: бритњанска виђења и оцне
проф. др Горан ВАСИН
Пречански Срби и њолињика Кнеза Михаила
др Урош ТАТИЋ
Помоћ Француске Србији у добијању њрадова 1867. године
др Александар САВИЋ
*Покровителство и уњочишње – Србија и Срби у
Босанском ејалету за време прве владавине кнеза
Михаила (1839–1842)*

Денис КНЕЖЕВИЋ, МА

*Кнез Михаило и његово залагање за формирање
балканској савеза*

Дискусија

20:00 Вечера – ресторан краљ Александар I
(„Код Вука“)

Петак, 21. април 2023. године Милошев конак у Топчидеру

Линк за укључење онлајн:

<https://pravni.webex.com/pravni/j.php?MTID=md91a89a2f689e4de02d378664afc3cc1>

9:30 Дочек учесника
Поздравна реч др Душице БОЈИЋ
Пригодни програм: скеч „Што се боре мисли моје“

10:30 Четврта седница: КНЕЗ И САВРЕМЕНИЦИ
Председавајући: проф. Ценка ИВАНОВА,
др Душица БОЈИЋ
др Јелена ПАУНОВИЋ
Филиј Христийић и кнез Михаило
проф. др Вања РАЧЕВА
Феликс Каниц и кнез Михаило Обреновић
др Данијел РАДОВИЋ
Кнез Михаило Обреновић и Карло Пацек (1842–1859)
др Јована Блажић ПЕЈИЋ
Иван Серјејевич Аксаков и Србија (1860–1868)
др Мирослав ПОПОВИЋ
*Анка Обреновић Констјантинковић: аџијична
друштвена улога жене из владарске породице у време
кнежева Милоша и Михаила*

Дискусија

12:15 Пауза за кафу

12:30

Пета седница: НАУКА И КУЛТУРА

Председавајући: др Мирослав ПОПОВИЋ,
проф. др Љубомирка КРКЉУШ

проф. др Ценка ИВАНОВА

*Српско-бујарске културне и научне везе за време кнеза
Михаила Обреновића*

доц. др Људмила Васиљевна КУЗМИЧЕВА

*Велимир Обреновић (Теодоровић) као кандидат на
српски престо – по извештајима руске дипломатије
1885. године*

проф. др Владан ГАВРИЛОВИЋ

*Кнез Михаило и Србија у листу Србски дневник
(1860–1864)*

проф. др Чедомир Антић

*„Први модерни аџендаи у српској историји“ –
историографија о убиству кнеза Михаила*

мр Данило БРАЈОВИЋ

*Помени и перцепција кнеза Михаила у аустријској
науци 20. и 21. века*

Дискусија

14:00

Пауза за ручак, ресторан „Милошев конак“

15:00

Шеста седница: ДВОРОВИ И УМЕТНОСТ

Председавајући: проф. др Владан ГАВРИЛОВИЋ,
проф. др Чедомир АНТИЋ

др Снежана ЦВЕТКОВИЋ

*Дворови кнеза Михаила Обреновића 1860–1868:
архитектура, уметности и дворска култура*

Златан СТОЈАДИНОВИЋ, БА

Приватни животи Кнеза Михаила у Бечу 1843–1860

Владимир ТОМИЋ

*Животи кнеза Михаила Обреновића у Спиром конаку у
Београду*

др Мелина РОКАИ

*Елизабета Силађи (1410–1484) и Јулија Хуњади (1831–
1919). Хуњади и Обреновићи, и уметности која их спаја*

доц. др Александар СТЕВАНОВИЋ

Естетичко васкрснуће кнеза Михаила

Марија ПАНТИЋ, МА

Новине србске као извор за праћење делатности првој српској оркестра: трансформација исцртавања у „пољу сиромашном њодацима“

Дејан М. Вукелић, МА

Осликовљене рецензије: субверзивни жетони Ј. П.

Бешлина са ликом кнеза Михаила Обреновића из 1867. године

Дискусија

17:15

Пауза за кафу

17:30

Седма седница: СЕЋАЊЕ

Председавајући: Владимир ТОМИЋ, др Снежана ЦВЕТКОВИЋ

Александар МАРУШИЋ

Кнез Михаило Обреновић – владар који је задужио рудничко-шаковски крај

проф. др Петар РОКАИ

Кнез Михаило на њошанским маркама

Видан БОГДАНОВИЋ, МА

Кнез Михаило у делима Слободана Јовановића и Душана Баранина

Борис МАРКОВИЋ

Путовање по Србији у доба групе владавине кнеза Михаила др Душица БОЈИЋ

Кнез Михаило у збиркама Историјској музеја Србије

Дискусија

ЗАВРШНА РЕЧ

проф. др Сузана РАЈИЋ, са Филозофског факултета Универзитета у Београду

20:00

Вечера

Напомена:

Радни језици скупа су српски, руски и енглески. Излагање учесника би требало да траје највише 15 минута. Молимо све учеснике скупа да се придржавају наведене сатнице.

Пријрема
Досије студио, Београд

Штампа
Досије студио, Београд

ISBN 978-86-6132-070-5

Адреса редакције
Универзитет у Београду – Правни факултет
Центар за издаваштво
Булевар краља Александра 67
Тел./факс: 30-27-725, 30-27-776
e-mail: centar@ius.bg.ac.rs
web: www.ius.bg.ac.rs

CIP – Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

321.61:929 Михаило Обреновић(048)(0.034.2)

94(497.11)“18“(048)(0.034.2)

316.4(497.11)“18“(048)(0.034.2)

НАУЧНИ скуп са међународним учешћем „Кнез Михаило
Обреновић – владар, личност и дело“ (2023 ; Београд)

Књига сажетака [Електронски извор] / Научни скуп са
међународним учешћем „Кнез Михаило Обреновић – владар,
личност и дело“, 19–21. април 2023., Београд ; уредник Зоран
Мирковић. – Београд : Правни факултет, Центар за издаваштво
и информисање, 2023 (Београд : Досије студио). – 1 електронски
оптички диск (CD-ROM) : текст ; 12 cm

Системски захтеви: Нису наведени. – Тираж 10

ISBN 978-86-6132-070-5

а) Михаило Обреновић, српски кнез (1823–1868) -- Апстракти

б) Србија -- Историја -- 19в -- Апстракти

COBISS.SR-ID 114159113

ISBN 978-86-6132-070-5

